

LENSREGNSKABERNE OG DERES BENYTTELSE SOM HISTORISK KILDE.

Af THOMAS B. BANG.

SIDEN Pontoppidan for halvandet Aarhundrede siden udgav sin Danske Atlas, er der herhjemme fremvokset en saa frodig topografisk Litteratur, som næppe i noget andet Land. Købstads-, Herreds- og Sognebeskrivelser er skudt frem i Snesetal, og endda er deres Tal mange Gange overgaaet af de endnu speciellere topografiske Monografier i vore Tidsskrifter og Amsaarbøger. At der ved denne mægtige Litteratur er indvundet meget nyt Land for Studiet af vor indre Historie er sikkert, og ikke faa af vore topografiske Værker er ogsaa hvert paa sit Omraade Førsterangsarbejder¹⁾. Fremfor alt ligger dog hele denne Litteraturs Betydning i, at den, engang registreret, vil frembyde en uvurderlig Materialsamling til Studiet af hidtil næsten udyrkede Sider af vor indre Historie, f. E. den økonomiske.

Den, der som Forfatteren af disse Linjer ved en systematisk Gennemgang vil skaffe sig Klarhed over Indholdet og Betydningen af vor topografiske Litteratur, vil dog snart gøre den Erfaring, at Flertallet af vore Lokalhistorikere uforholdsmæssig meget benytter en enkelt Art Kilder, medens en anden formentlig betydelig interessantere og i hvert Fald langt mere lærerig

¹⁾ Med Fare for at fremhæve enkelte Værker paa andre jævnyrdige Arbejders Bekostning bør saaledes nævnes: Kinch: Ribe Bys Beskrivelse, Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld og Lütken: Langeland.

Klasse, kun spiller en forsvindende Rolle som Kilde. Der tænkes her paa Tingbøger og Lensregnskaber, for hvilke sidste jeg gerne vilde lægge et godt Ord ind. Det skal villigt indrømmes, at Tingbøgerne er en fristende Kilde med deres ofte livfulde Skildringer af dramatiske Begivenheder, men det Stof, de meddeler os, er ifølge Sagens Natur af en saa egenartet Beskaffenhed, at de næsten udelukkende viser os Skyggesiderne af Livet; at de giver os Bidrag til Sædernes Historie, er i Virkeligheden kun rigtigt, naar vi taler om de daarlige Sæder, og dette kan vel være godt til at vise os, hvor langt vi nu er naaet frem, men noget sandt historisk Billede faar vi ikke derved¹⁾.

Derimod er Lensregnskaberne kun i meget ringe Grad inddraget i vore topografiske Undersøgelser. Aarsagen er vel nærmest den, at deres blotte Navn virker afskrækkende. Regnskaber er i Almindelighed ikke morsomme, og saa tilmed gamle Regnskaber for kongelige Len, er det andet end tørre Rækker af Navne og Tal, gennem hvilke ingen formaar at trænge ind til Fortidens Liv? Intet er sikkert mere forfejlet end dette, og det følgende vil forhaabentlig vise, paa hvor forskelligartede Omraader man i dem kan hente Oplysninger om vor indre Historie. Det skal dog i Forvejen nævnes, at jeg langtfra har naaet at gennemgaa de mange Hundrede Bind blot nogenlunde fuldstændigt; at gøre dette vilde langt overskride, hvad et enkelt Menneske kan paatage sig. Derfor vil der sikkert kunne læses endnu mere ud af Regnskaberne, end det nedenfor nævnte, men allerede dette haaber jeg dog maa give vore Lokalhistorikere større Mod til at benytte disse Kilder, der tilmed næsten alle er overskueligt førte og let læselige.

De enkelte Regnskaber bestaar i Almindelighed af to Dele, Jordebogen og det egentlige Regnskab, hvortil der undertiden slutter sig en Del Bilag og Regnskaber over særlige Indtægts- og Udgiftsposter. I Jordebogen findes opregnet Kronens Fæstere

¹⁾ Et fristende historisk Eksperiment vilde det være at give en Skildring af f. Eks. Københavns Historie i det sidste Aarhundrede, med stadig Benyttelse af Politiets Protokoller, og saa se, hvorledes den vilde forholde sig til andre Fremstillinger af Hovedstadens Historie i det samme Tidsrum.

i Lenet ordnede herreds- og sognevis, og, hvor Sognene bestaar af flere Byer, da ogsaa byvis. Ved hver Bonde er angivet hans Navn og en Liste over alle hans ordinære Ydelser til Kronen, samt eventuelle Afgifter for Enge, øde Jorder eller lignende, han har i Leje. Undertiden sammen med Fæsterne og undertiden for sig selv er opregnet de jordegne Bønder (Selvejere) og deres Afgifter. Efter hvert Herred findes en »Summa paa Indtægt af forskrevne Herred« og bagest i Jordebogen er dennes samlede Indtægt angivet. Ofte slutter sig hertil en Angivelse af de Forandringer, der er sket i det forløbne Aar, hvilke Fæstere der har faaet deres Landgilde forhøjet eller formindsket, hvilke Gaarde, der er frakommet eller erhvervet og lign. Undertiden er Jordebogen endnu udførligere, idet det angives, om Fæsterne tidligere har hørt under andre Len eller inddragne Klostre. Saaledes deler Skanderborg Lens Jordebog for 1573 Bønderne i forskellige Grupper: Selvejere, Fæstere, der tidligere har hørt under Aarhusgaard, Ring Klosters Tjenere, Øm Klosters Tjenere, Vor Klosters Tjenere, Bønder, der yder Kapitlet i Aarhus deres Landgilde osv. Undertiden er ogsaa det inddragne Bispegods holdt ude fra Lenets øvrige Fæstere, som oftest er dog alle Landgildeyderne nævnt under et.

Vender vi os til det egentlige Regnskab over Lensmandens Indtægter og Udgifter, da er det af noget mere forskelligartet Beskaffenhed. Først nævnes alle Indtægter og derefter Udgifterne, hvorefter det slutter med en Opgørelse: Lignet og lagt forskrevne Indtægt mod forskrevne Udgift, bliver NN (Lensmanden) Kongl. Majt. skyldig hvorefter følger en Opregning af, hvad Lensmanden skal betale Kongen eller lade gaa over til næste Aars Beholdning af Penge og Naturalier. Imidlertid adskiller Regnskaberne sig paa et væsentligt Punkt fra dem, vi nu til Dags er vant til at se og føre. Naturalhusholdningen var endnu i det 16. og 17. Aarhundrede saa fremherskende, at man ved Regnskabsopstillingen ikke blot holdt sig til det rent pengemæssige; under Rubrikerne Indtægt og Udgift opførtes alt, hvad der gik ind i og ud af Beholdningen ogsaa af Naturalier og Industriprodukter. Derved vil

de samme Værdier omsat i forskellige Varer kunne optræde mange Steder i Regnskabet, saa det bliver overordentlig vanskeligt at afgøre, med hvor stort et Beløb dette balancerer. Et Eksempel vil bedst vise, hvor indviklet det kan blive. I Roskildegaard's Lr. 1556—57 findes opført forskellige Naturalafgifter som *Indtægt*; en Del af disse blev solgt og optræder derfor ogsaa som *Udgift*, medens de Penge, man fik for dem, findes paa *Indtægtssiden* og tillige paa *Udgiftssiden*, idet de blev betalt for indkøbte Varer, bl. a. Jern. Dette findes ogsaa baade under *Indtægt* og *Udgift*, første Sted, da det er købt, og andet Sted, da det blev givet til Smeden at forarbejde. Saaledes optræder i Virkeligheden det samme Beløb paa ikke mindre end 6 forskellige Steder i Regnskabet. Hvis man vil undersøge Lenets sande Indtægt og Udgift, bliver det derfor nødvendigt at bortskære alle disse Meddelelser om Køb og Salg, lettest gøres det ved at sammentælle alle de oprindelige Indtægter og saa gaa ud fra, at Udgifterne og Overskudet har været af samme Størrelse, noget, der i Betragtning af den omhyggelige Revision, der fandt Sted, kan betragtes som givet, hvis Rentekammeret har godkendt Lensmandens Regnskabsaflæggelse.

De forskellige Arter af Indtægter var af højst ulige Størrelse og Beskaffenhed. Vigtigst var Landgilden, der kunde bestaa i saa forskelligartede Afgifter som Penge, Korn, Kvæg, Svin, Høns, Æg, Hør, Sække, Lysegarn, Jern (Jernkloder forekommer hyppigt i jyske Lensregnskaber). Dertil kom et Utal af andre Indtægtskilder, saasom Indfæstning (hyppigst Penge og Okser), Husbondhold, Forlov, Gæsteriafgifter, Sommer- og Vinterskat, Penge »som Bøndersønner skal give, for de har købt dem af Godset« (forekommer indenfor Vornedskabets Omraade), Oldengæld af Svin, Penge for solgt Brænde, Leje af Græsgang, Sagefald, forbrudt Gods, Udbyttet af Ladegaarden samt en Mængde andre Indtægter, som kun optræder i enkelte Regnskaber.

Var Indtægterne mangeartede, saa var Udgifterne det i endnu højere Grad. Overallt finder vi dog Løn og Kost til Lensmanden og hans Folk og de Udgifter, der var nødvendige

til Slottets Vedligeholdelse og mulige Forbedring, men dertil kommer et Utal af Poster skiftende fra Aar til Aar og Len til Len. Snart er det Udgift til grønne Urter, Æg, Olje, Rosiner og andet Spidseri, da Kongen og hans Hofsinder var paa Gaarden, snart er der købt 18 Hatte à 10 Sk., snart er der uddelt Understøttelser efter Kongens Befaling, ja Rækken vilde blive uendelig, skulde man nævne det altsammen.

Desværre er det langtfra alle Lensregnskaberne, der er bevarede. Fra Kristian IV's Tid er Rækkerne som oftest saa nogenlunde fuldstændige, men hvad der haves fra ældre Tider, er kun spredte Rester. Fra det 15. Aarhundrede findes yistnok kun et enkelt bevaret og det endda kun Jordebogen, nemlig for Lundenæs Len 1498¹). Ved Aarhundredskiftet begynder det dog at lysne, og fra de sidste 13 Aar af Kong Hans' Regering findes endnu følgende, fuldstændige eller i Brudstykker:

Vordinborg (1513), Nykøbing Falster (1509), Engelborg (1510), Næsbyhoved (1502—03, 1505, 1509, 1510, Regnskab), Tranekær (1500—1502, 1503, 1510), Bygholm (1511), Aastrup (o. 1500).

Fra Kristian II's Tid findes Regnskaber fra følgende Len:

Krogen (1517), København (1519, Brudstykke af Regnskab), Amager (1518—20, Jordebog), Nyborg (1519, Brudstykke af Regnskab), Koldinghus (1517—21), Aalborg (1519—20, Regnskab, 1520—21 Regnskab og Jordebog).

Fra Frederik I's Tid er kun meget lidt bevaret nemlig følgende:

Halmstadherred (1524, Jordebog), Aahus (1533, Jordebog), København (uden Aar), Hindsgavl (uden Aar, Brudstykke af Regnskab), Vandfuld Herred (uden Aar, Fortegnelse over »Bøndergodset« ∩: Selvejernes Gaarde), Skodborg Len (1524 ell. 1525, Jordebog), Lysgaard og Hids Herreder (1525, Jordebog), Aalborghus (1524—25).

Fra Kristian III's Tid er Lensregnskaberne bevaret i langt større Antal, selv om Materialet endnu er meget brudstykkeagtigt. De er ogsaa nu bedre førte og som oftest pynteligt nedskrevne i Folioprotokoller. Der findes følgende:

Malmøhus (1541—42, Regnskab, 1546—47, Regnskab og Jordebog), Halmstadherred (uden Aar, Jordebog), Helsingborg (uden Aar, Jorde-

¹) Udgivet i Harsyssels Diplomatarium S. 82—92.

bog), Roskildegård (1555—56, 1556—57). Stegehus (1543—44, Brudstykke), Nykøbing Falster (1546—47, Regnskab), Nyborg (uden Aar, Jordebog), Næsbyhoved (uden Aar, Jordebog), Koldinghus (1544—45), Riberhus (1537—38, delvis ført paa Tysk), Hald (1541, 1542, 1544, 1545, 1546¹⁾), Aarhusgaard (1545—46, Brudstykke), Vitskøl Kloster (1552, Jordebog), Emkloster (1554, Jordebog)²⁾.

Fra Frederik II's Tid er Materialet endnu fuldstændigere bevaret, og det er kun faa Len, fra hvilke der ikke findes i det mindste et fuldstændigt Regnskab (med Jordebog) ført under hans Regering. Og hvad angaar Tiden fra 1588 til 1660 (da Lenene omdannedes til Amter), da er Rækkerne vel ikke fuldstændige, men gennemgaaende er Hullerne ikke store.

Efter disse indledende Bemærkninger om Lensregnskabernes Kvalitet og Kvantitet skal vi gaa over til at se, hvor meget vi kan lære af dem. Paa Forhaand bør det dog bemærkes, at der ikke i det følgende er tilstræbt at give nye Oplysninger om de indre Forhold i ældre Tid; Maalet har kun været at vise, hvor alsidig en historisk Kilde Regnskaberne er, en fuldstændig Udnyttelse af blot enkelte Sider af Materialet vilde ganske sprænge dette Tidsskrifts Rammer og maa overlades til senere Undersøgelser. Dog er der meddelt flere Enkeltheder, hvis Formaal er nærmere at understrege de mere teoretiske Betragtninger.

Om Landboforholdene giver Regnskaberne os utallige Oplysninger. Vi lærer at kende de enkelte Bønders Afgifter og kan herved trænge ind i Spørgsmaalet om, hvilke Kornsorter, der dyrkedes i de forskellige Dele af Landet, et Spørgsmaal, der i høj Grad trænger til nærmere Undersøgelse. Tillige viser de os, om Gaardene i de enkelte Landsbyer var lige store, og

¹⁾ Disse Regnskaber, der ogsaa omfatter det inddragne Bispegods i Viborg Stift, er maaske de interessanteste og mest oplysende fra Kristian III's Tid, men deres Ordning er saa indviklet, at det næsten er umuligt at finde sig til Rette i dem.

²⁾ Ovenstaaende Liste, der for største Delen er udarbejdet paa Grundlag af Rigsarkivets Registranter, gør ikke Krav paa andet end at give en Antydning af, hvad der er bevaret.

i hvor høj Grad Enkeltbebyggelsen var raadende. Om Bondestandens økonomiske Stilling viser de os ganske vist ikke meget direkte, men et herhen hørende Spørgsmaal kan dog delvis løses gennem dem, nemlig det om de øde Gaardes Antal. Saaledes er det ikke uden Interesse at se, at i 1582 var der i hele Frederiksborg-Kronborg Len (det nuværende Frederiksborg Amt minus Horns Herred) omtr. 50 øde Jorder og Gaarde af i alt henved 2000 Jordbrug og Huse (Frederiksborg—Kronborg Lr. 1582—83). I det hele har dette Regnskab en særlig Interesse, thi da Kronen var Eneejer af alt Jordegods i Lenet, giver Jordebogen i Virkeligheden en Fortegnelse over hele den bosiddende Landbefolkning der, et Forhold, der ogsaa gælder en Del Regnskaber fra andre Len. Om Husdyrholdet lærer vi ogsaa meget; store Tanker faar man saaledes om Fjerkræholdet i Nordsjælland, naar man hører, at der ifølge ovennævnte Lr. betales i Landgilde 1198 $\frac{1}{2}$ Gæs, 3947 Høns og 139 Ol Æg. De 1198 Lam, der betales, viser ogsaa, hvilken Udbredelse Faareavlens har haft. Om Svineholdet faar vi særlig interessante Oplysninger gennem Registrene over Oldengæld. Bønderne skulde nemlig for Tilladelsen til at drive deres Svin paa Olden i Kronens Skove betale en vis Afgift, oftest en fast Sum for hvert Svin eller en Kvotapart af dem, og Regnskaberne giver os derved ikke blot Oplysninger om Svineholdets Størrelse, men ogsaa om, hvormange der gik paa Olden i de forskellige Skove og derved en Antydning af disses forholdsvise Størrelse. Saaledes nævner Oldengældsregistret for Aalborghus 1606—07 følgende Skove i Lenet og Antallet af Svin, der gik paa Olden i hver af dem, og hvoraf Kronen fik Oldengæld:

Skiørpinge Skov.....	299	Svin
Sønder-Aardtz Skov udi Hellum.....	98	—
Fur og Segelstrup Skove.....	174	—
Rebildt Skov.....	90	—
Thermdrupp Skov.....	520	—
Ardenn —.....	80	—
Fregelund, Thorup og Hellum Skov.....	105	—
Hindstedtt Herrets Kiellstrup Skov.....	224	—

Roldte og Hesselholt Skove.....	2540	Svin
Vester Hasing Skov.....	83	—
Søndergaard Skov udi Hellum.....	12	—
Resse Skov	17	—
Brøndbjerg Norskov.....	6	—
	ialt... 4248 Svin	

Ogsaa de andre Erhverv, der dreves paa Landet, faar vi forskellige gode Underretninger om. Mølleriet spillede en stor Rolle, men skal dettes yderst interessante Historie en Gang skrives, kan det næppe gøres tilstrækkelig grundigt uden ved en Undersøgelse af Møllernes Afgifter og hele Forhold til Kronen, saaledes som det oplyses i Lensregnskaberne. Disse giver ogsaa interessante Bidrag til Fiskeriets Historie. Eksempelvis turde det give en Forestilling om Fiskeriet i et enkelt Leje, naar man i det ovennævnte Regnskab fra Nordsjælland ser, at der 1582 i Søborg Sogn var 134 Landgildeydere (foruden 2 Møller og 19 »Haugerum« i Søborg), men at af disse 134 var de 70 bosatte i Gilleleje og gav hver mellem $\frac{1}{2}$ og 1 Td. Torsk i Afgift. Ogsaa andre Lensregnskaber (især for Aalborghus) giver, da de medtager Toldregnskaber fra Fiskelejerne, interessante Oplysninger i saa Henseende.

At vi faar ypperlige Oplysninger om vore Landboforhold, er imidlertid saa selvindlysende, at det næppe behøver nærmere at paapeges. Nok saa interessant er det vel, at vi ogsaa faar en Mængde Bidrag til vore Købstæders Historie. Stod disse end ikke direkte under Lensmanden, var der dog stor Forbindelse, og dette genspejler sig ofte i Regnskaberne. Saaledes indeholder de ofte »Leje af Jorde og Bygninger« i Købstæderne, hvorved vi lærer en Del Borgeres Navne og Bopæle at kende, ligesom ogsaa Navnene paa flere Lokalteter i Byerne derved er bevaret. Handelen belæres vi ligeledes om, saaledes optræder følgende Poster i Roskildegaaards Lr. 1556—57: »Penge, oppebaaret til Told af Funders Bro 1556, som Per Nielsen Gaardsfoged optog, $2\frac{1}{2}$ Mk. 6 Alb; do. paa Funders i Paaske Marked 1557, som Hans Nyborg optog, $2\frac{1}{2}$ Mk. 4 Sk.«. Men

samtidig kunde Lensmanden af »Told og Bodestade i Øms Marked« opræve 36 Mk. 4 Sk.¹⁾.

For den, der en Gang vil tage Vareprisernes Historie op til fornyet Studium, vil Lensregnskaberne blive en uvurderlig Kilde; de mange Tusinde Oplysninger om Salg af Lenets Produkter og Køb af Varer til Brug paa Slottene vil her yde et Materiale bedre end noget andet bevaret. Som et Kuriosum antegner man sig, at der paa Roskildeggaard i 1556 blev købt 18 Hatte à 10 Sk., men i Regnskabet for 1583—84 er Landgildeindkomsterne ikke blot opregnet i Naturalier, men ogsaa i de til disse svarende Penge. Om muligt af endnu større Betydning er det, at man ved en simpel Efterregning kan bestemme, hvilke Betegnelser for de forskellige Slags Vægt og Kornmaal, man har anvendt i de enkelte Dele af Landet i det 16. Aarhundrede, altsaa over et halvt Aarhundrede før Arent Berntsens Tid; en ypperlig Kilde for den, der — det ske snart — vil samle en Haandbog over vore Mønt-, Maal og Vægtbetegnelser gennem Tiderne²⁾.

At vi ogsaa faar gode Oplysninger om vore Stednavne i ældre Tid, behøver kun at nævnes i Forbigaaende, da Stednavneudvalget allerede har sin Opmærksomhed henvendt derpaa. Derimod er der Grund til at berøre et Spørgsmaal, der fortjener nærmere Undersøgelse, end det hidtil er sket, nemlig Befolkningens Navneskik i de forskellige Egne; ikke blot med Hensyn til de folkelige Tilnavne, men ogsaa hvilke alminde-

¹⁾ Om Markedet i Øm se Kanc. Brevb. ¹⁷/₇ 1551, ⁴/_ø 1559.

²⁾ Undersøgelsen lettes ved, at Regnskaberne ofte indledes med en Angivelse af, hvilke Maal og Vægtbetegnelser, der er brugt. Saaledes findes foran i Kallundborg Lens Jordebog (1598) følgende Opgivelse:

5 Skpr. Byg er 1 Td., 48 Tdr. paa Læsten; 6 Skpr. Byg er 1 Td., 48 Tdr. paa Læsten; 6 Skpr. Havre er 1 Td.; 20 Skpr. Rug, 24 Skpr. Byg, 40 Skpr. Havre er 1 Pd. og 12 Pd. er 1 Læst; 5 Skpr. »opmaallt« Gryn er 1 Td og 12 Tdr paa Læsten; 5 Skp. Mel regnes til 1 Td. Brød; ⁴/₂ Skp. Rug regnes til 1 Td. Brød, 16 Skaalpund Smør er 1 Lispund, 16 Lispund er 1 Td.

Man ser, at Opgivelserne ikke overalt stemmer med de af Arent Berntsen (4 Bog S. 488 ff.) angivne Tal.

lige Fornavne man brugte i de enkelte Landsdele, og hvorvidt de Navne, der en Gang var blevet almindelige, holdt sig som saadanne; maaske kan vi ad denne Vej vinde nyt Land for Opfattelsen af den folkelige Dyrkelse af Helgenerne. At saaledes Drengenavnet Bodil (Budolfus) endnu er ret almindeligt i Aalborgs Omegn, er vel kendt, men en Undersøgelse værd var det vel at se, om ikke Forholdet var betydelig mere udpræget i 16. Aarhundrede. Hvor længe har Drengenavnet Rasmus været særlig almindeligt paa Fyn? Hvor optræder Navnet Knud hyppigst, mon ikke i Ringsteds Omegn?

Ikke mindst de kirkelige Forhold belyses paa mange Omraader gennem Lensregnskaberne. Ved Statsomvæltningen 1536 blev som bekendt Bispe- og Klostergodset inddraget under Kronen og i den følgende Menneskealder blev denne uhyre Godsmængde helt eller delvis indordnet under Lensvæsenet. Paa mange Punkter træder dette frem gennem Regnskaberne, og det faar en særlig Interesse ved, at vi ad denne Vej kan komme tilbage til Tiden før Reformationen og lære kirkelige Forhold at kende, som de var i den katolske Kirkes sidste Tid. Saaledes omtaler man ofte Klostrenes store Godsrigdom i den senere Middelalder, men skal man nærmere bestemme, hvor store de var for de enkelte Klostres Vedkommende, maa man for det meste nøjes med Vendinger, holdt i al Almindelighed. Ved Lensregnskaberne kan vi imidlertid komme et godt Stykke videre i vort Kendskab hertil, hvad et Eksempel klart vil vise. De midtjyske Klostre Ring, Øm og Vor blev inddraget under Kronen 1536, men opretholdtes som selvstændige Len indtil de 1571, 1561 og kort før 1568 lagdes til Skanderborg. I dettes Jordebog fra 1573 er de tre Klostres Gods holdt ude fra det øvrige af Lenets Jordegods, og vi faar derved en Fortegnelse over de »Tjenere«, der laa til de tre Klostre:

Ring Kloster: Sabro Herred 2, Framlev H. 10, Hjlemslev H. 64 (dertil 5 Møller, 5 Huse og nogle Stykker Jord), Gjern H. 1, Vrads H. 3, Vor H. 68 (dertil 2 Møller og 1 Hus), Lisbjerg H. 5 (dertil 1 Aalegaard), Hovbjerg H. 2, Hasle H. 10, Ning H. 5, Hads H. 26, Nim H. 5, Hatting H. 8, Aars H. 3, i alt 212, 7 Møller, 3 Huse, 1 Aalegaard.

Øm Kloster: Framlev Herred 40 (deraf 30 »Sandgravs Tjenere«),

Hjelmslev H. 60 (dertil 1 Smedie, 1 Gadehus), Gjern H. 42, Vrads H. 18 (dertil 32 Gaardsædemænd til Ry), Vor H. 26 (dertil 2 Gadehuse), Lisbjerg H. 28 (dertil 1 Gadehus), Rosmus Birk i Sønderherred 52, Rosmus Birk i Nørreherred 16 (deraf nogle Gadehuse, dertil 3 Møller), i alt omtr. 242, 3 Møller, 1 Smedie, over 4 Gadehuse, 32 Gaardsædemænd til Ry.

Vor Kloster: Tyrsting Herred 51 (dertil 2 Møller), Vor H. 67 (dertil 2 Møller, 1 Gadehus), ialt 118, 4 Møller, 1 Gadehus.

At der i de 37 Aar, der var forløbet siden 1536, er bortskiftet enkelte Gaarde, der havde hørt under Klostrene, er vel ikke umuligt, mange kan det dog ikke have drejet sig om, og ovenstaaende Optælling giver derfor et troværdigt Billede af, hvilke mægtige Godsmængder enkelte af Klostrene havde samlet sig, og tillige, hvor spredt det kunde ligge, som Ring Klosters Gods, der laa i 14 forskellige Herreder.

Men ikke blot Klostergodset, ogsaa Bispegodserne blev inddraget under Lensvæsenet, og om disse finder vi mangfoldige Steder Oplysninger i de bevarede Regnskaber. Lange Lister over »Stigtens Tjenere« giver et overvældende Indtryk af Bispernes Godsrigdom, men desværre er disse Lister i det fyldigste Regnskab, der medtager dem, nemlig Halds fra 1546, der tillige omfatter Viborgbispens Jordegods, paa en saa forvirrende Maade blandet sammen med Lister over Selvejrbønder og Kronens Fæstere, at man næppe gennem dem er i Stand til at klare Bispestolens økonomiske Forhold paa Reformationstiden. Derimod er i andre Regnskaber, f. E. Aalborgus', Stiftens Indkomst opført i særlige Registre, som kunde give interessante Oplysninger, om man vilde undersøge dem nøjere. De bispelege Indtægter, som Kongen inddrog, bestod dog ikke blot i Landgildeydelse, ogsaa andre Afgifter som Gæsteri af Kirker og Præster og Tiender optræder i Regnskaberne. I Koldinghus Lr. 1610—11 findes saaledes Herred for Herred og Sogn for Sogn nævnt, hvad Kirkerne og Præsterne gav i Gæsteri, og hvad Kirkerne gav »for Regnskab at høre«. Korntienderne var som oftest bortfæstede, og over Afgifterne førtes omhyggeligt Regnskab, ligesom over de Tiender, der direkte gled ind i

Lenenes Kornbeholdning¹⁾. Hvad Kvægtienden angaar, var den sjældent bortfæstet, men blev betalt direkte til Lensmandens Foged, og om denne interessante, men hidtil ikke undersøgte Art af Bøndernes kirkelige Afgifter findes et Utal af Oplysninger. Oftest bestod den i Penge og Lam; for at nævne et Eksempel blandt mange findes som Bilag til Aalborghus' Lr. 1606—07 et »Register paa Quegtiende, som ieg Pouell Jespersen haffuer oppebored udi Slettherredt och Woxløff Sogn udi Huornomherredt, saa och aff Nibe Bye nu til S. Hans Dag Aō 1606«. Ifølge dette var den af Slet Herreds 11 Sogne: Næsborg, 5 Lam, 2 Mk., Salling 4 Lam, 1 Mk., Ovdrup 4 Lam, 17 Sk., Vilsted 6 Lam, 2½ Mk., 4 Sk., Vindblæs 7 Lam, 1 Mk., Gundersted 5 Lam, 12 Sk., Lundby 4 Lam 1½ Mk., Løgsted 4 Lam, 3 Mk. 2 Sk., Hornum 3 Lam, 1 Mk., Farstrup 7 Lam, 2½ Mk. 2 Sk.; af Vokslev var den 11 Lam, 4½ Mk. 2 Sk., og dertil kom 3 Mk. i Tiende af Nibe By.

Ogsaa de, der vil søge mere specielle historiske Oplysninger i Lensregnskaberne kan ofte gøre Regning paa godt Udbytte, ikke mindst i personalhistorisk Henseende. Præsterækkerne, som hos Wiberg er yderst mangelfulde, hvad Tiden før 1660 angaar, kan saaledes paa mangfoldige Punkter suppleres herigennem; Listerne over Præstegæsteriet nævner nemlig oftest Præstenavnene og fylder derved store Huller. Eksempelvis anføres efter Aalborghus' Jordebog 1597—98, at Præsterne i Aars og Hornum Herreder da var: Søren Sørensen i Aars, Pier i Skivum, Laurits i V. Hornum, Thames i Blære, Niels i Smorup; Hr. Anders Nielsen i Juelstrup og Hr. Villum Pedersen i Buderup, Chresten i Ellidhøj, Niels Eskesen i Ø. Hornum, Anders Gied i Kirketorp, Søren i Dalsgaard, Peder Moritsen i Sønderup. Næsten alle disse Navne tjener til at supplere vor Viden paa dette Omraade. Ogsaa om Herredsfogederne, som det ofte kan være af Betydning at kunne identificere, naar vi træffer dem i Dokumenter og lignende Steder, faar vi Oplysninger. Som oftest var de nemlig helt eller delvis fritaget for Afgifter til Kronen, og i Regnskaberne finder vi da udfor deres Navne en Bemærkning som: »kvit, da han

¹⁾ Maaske er det disse Regnskaber, Christensen (Hørsholm) hentyder til i Agrarhistoriske Studier I S. XVI Note¹⁾.

er Herredsfoged i N. Herred«, eller de opregnes i Afkortningsregistre, der er vedføjet Jordebogen. At de mange Navne paa Dele-, Lade- og Ridefogeder, der nævnes, kan have sin Betydning for Personalhistorikeren, er indlysende, men nok saa betydningsfuldt er det dog, at vi ved en grundig Benyttelse af Jordebøgerne kan skaffe Oplysninger om en Række Bondeslægter gennem Tiderne. Lettest sker dette selvfølgelig, naar Slægten har et fast Tilnavn, men selv uden det kan man ofte komme langt, navnlig med Hensyn til de Slægter, der havde jordegent Bondegods, og hvor Søn efter Fader kunde have den samme Gaard mange Led igennem. For Fæsternes Vedkommende staar vi paa mere usikker Grund, men træffer vi f. Eks. i en Jordebog en Fæstebonde ved Navn Byrial Jepsen og et Par Aar efter i den samme Gaard¹⁾ en ved Navn Jep Byrial-sen, er der dog al Grund til at antage dem for Fader og Søn. Det var nemlig meget almindeligt, at Fæstegaardene bortgaves til Søn efter Fader, noget der fremgaar tydeligt af Registrene over Stedsmaal eller Indfæstning, som skulde betales ved Fæstets Tiltrædelse. Her optræder nemlig atter og atter Poster som: »Stedsmaal, som NN betalte, for han fæstede sin Faders Gaard«. En saadan Bemærkning giver os i Virkeligheden en Stump af en Stamtavle, og kan saadanne Stumper sættes sammen og føres ned til den Tid, da Kirkebøger og Skifteprotokoller begynder, er Forbindelsen med Nutiden knyttet.

Den, der studerer Bygningshistorie, vil ogsaa undertiden kunne gøre Fund i Lensregnskaberne. Slottenes Vedligeholdelse skulde Lensmanden sørge for, og de dermed forbundne Omkostninger førtes omhyggeligt til Udgift, saa vi hyppigt træffer Oplysninger om Nybygninger og Udbedringer af det alt bestaaende. Dog kan vi ogsaa paa Indtægtssiden finde Meddelelser, der har Interesse i saa Henseende, thi rev man en Bygning eller Del deraf ned, blev de derved indvundne Materialer ført til Indtægt. Som et Eksempel blandt mange nævnes en Passus i Koldinghus Lr. 1610—11, der giver en ganske vist

¹⁾ Gaardene kan i Almindelighed kendes paa deres Landgildepræstationer.

ubetydelig, men formentlig hidtil ukendt Oplysning om Slottets Udseende for over 300 Aar siden:

»Err annamit, som err udbrott och nedertagidt aff the thuendde gamle Vindeltrapper her paa Sloted, som effter Kong. Maytts Befalning ere nederbrott, som vore offuer tagt medt Scheffuersteen, och igien ere opmuret aff Mursten och gottlandsche Steen:

Stangjern 1½ Schippd. 3 Lispd.

Blye 1½ Schippd. 4 Lispd.

Retsvæsenets Tilstand i ældre Tid har vore Lokalhistorikere næsten udelukkende studeret paa Grundlag af Tingbøgerne, der paa dette Omraade utvivlsomt ogsaa er den bedste Kilde. Men oftest, for ikke at sige altid, glemmer man, at heller ikke paa dette Omraade svigter Lensregnskaberne os, og desuden gaar de som oftest længere tilbage i Tiden. For mindre Forseelser var Straffen som Regel Bøder, der opkrævedes af Fogederne og indbetaltes til Lensmanden, som saa førte nøjagtig Bog derover (i Sagefaldsregistrene) og ved hver Post angav, hvorfor Bøden var erlagt¹⁾. Oftest drejede det sig om Forseelser mod det sjette Bud, men ellers er det væsentlig Vold, der nævnes: »for han huggede Øret af NN« eller lignende. I Koldinghus Lr. 1610—11 optræder en ejendommelig Gruppe af Bøder i Sagefaldslisterne.

Brusk Herred: Af efterskrevne Mænd, for de har været overhørige at harve til Koldinghus (37 Mænd gav hver 1½ Mk.).

Efterskrevne har været overhørige at age Møg af Ladegaarden (13 Mænd gav hver 1 Mk.).

Efterskr. sad overhørige med at arbejde til Slottet (7 Mænd gav hver 1 Mk.).

Holmann's Herred: Efterskr. sad overhørige at høste til Ladegaarden 8. August 1610 (39 Mænd gav hver ½ Mk.).

Efterskr. sad overhørige at age Korn (8 Mænd gav hver 1 Mk.).

Efterskr. sad overhørige at hjælpe med at binde Korn (12 Mænd gav hver 1 Mk.).

Efterskr. sad overhørige at tage Korn sammen (15 Mænd gav hver ½ Mk.).

¹⁾ Blev Forbrydere dømt til Døden, hjemfaldt deres Gods oftest til Kronen, og over saadant forbrudt Gods findes der ofte specificerede Fortegnelser, hvorpaa et Eksempel senere vil blive nævnt.

Efterskr. sad overhørigé at hugge Tømmer til Slottets Mølle liggende nedenfor Slottet (11 Mænd gav hver 1 Mk.).

Efterskr. sad overhørigé at »tjene Murmænd« (34 Mænd gav hver 2 Mk.).

Jerlev Herred: Efterskr. Mænd sad overhørigé at skibe Sten ved Koldingbro (9 Mænd gav hver 1 Mk.).

Andst Herred: Efterskr. Mænd sad overhørigé at age Dronningens Fadebur fra Kolding til Haderslev (21 Mænd gav hver 2 Mk.).

Efterskr. sad overhørigé at age Kongens Fadebur fra Kolding til Haderslev (21 Mænd gav hver 2 Mk.).

Elbo Herred: Efterskr. Mænd sad overhørigé at age Møg af Koldinghus Ladegaard (31 Mænd gav hver 1 Mk. dansk).

Noget tilsvarende har jeg ikke truffet i andre Lensregnskaber, og Forholdet synes nærmest at have været det, at Bønderne ved en samlet Optræden har forsøgt at tiltvinge sig Lempelser i deres Hoveri, hvorefter Lensmanden har sat haardt mod haardt og ved Massebøder hævdet Kronens og sin Ret¹⁾.

Hvad man vel mindst af alt skulde vente at finde i Regnskaberne, er Meddelelser om Kulturforhold, og dog vil man heller ikke i den Henseende lede forgæves. Hvor og hvorledes man skal finde dem, er det dog umuligt at sige; Kulturhistorie er noget saa alsidigt, at hver vil søge paa sin Maade og finde sit. Kun skal jeg nævne et Par Eksempler, der hver for sig er saa oplysende, at de forhaabentlig vil give dem, der trods alt det foregaaende, maaske endnu kan frygte Regnskabernes Tørhed, Mod til at give sig i Lag med dem. I Aalborghus Lr. 1606—07 findes under Rubriken »Rømnings Gods« følgende Post:

Annamit for en gamle Kramkurffue aff Halm, som en Løb Kremer drucknede fraa for Løgstør nu 3 Aar siden forleden, och fandes inthed ther udi udentagen 35 thom Kniffscheder, nogen Mallier, nogett Peber og lidett Ingeferr udi en liden Lerreds Pung, huilckedt alltsammen vor aff Vondt forderffuett och forrodnett, och icke kunde gielde mere end
Penge 2¹/₂ Mk.

Hvilket malende Kulturbillede giver ikke de faa Ord. Den fattige Løbekræmmer, der drukner (vel i Limfjorden), og hvis Legeme vel sagtens har fundet en ensom Grav paa Løgsted

¹⁾ Maaske vil næste Bind af Kancelliets Brevbøger, der bl. a. kommer til at omfatte Aar 1610, bringe yderligere Oplysninger om denne mærkelige Sag.

Kirkegaard, medens hans Kurv med dens brogede Indhold som herreløst Gods hjemfalder til Kronen. Det andet Eksempel er hentet fra Roskildegaaards Lr. 1556—57, hvor der under Rubriken »Pendinge, Korn, Kvæg og andet Boskab oppebaaret af forbrudt Gods og af Rønnings Gods i dette Aar« findes følgende Post:

Aff Kiisthine Torberns Goedts, som boede ij ett Gade Huss y Huolssøe och bleff brend for Troldom.

En gammell sort Klede Kobe, bleff ved och sold for 6 Mark. Enn gammell rød och blaa Klede Kiortel, bleff ved och sold for 3 Mark. En liden Sølf Knap och 2 smaa hallue Knappe voge $1\frac{1}{2}$ Quintin, sold for 9 β . $\frac{1}{2}$ Td. Honig vog 11 Lispd. 2 Køør. 1 Oeg. 1 Føell. 1 liden Puedell. 1 Oxe. Noget af en bareket Hud. 1 Lee. 1 gammel liden Øreck. 1 Vogn gammel mz ingen Fielle. Noget lidett Hør och Garn. 1 graa Senge Dyne, gammell.

2 graa Hoffuet Dyne, gamell.

2 gule Hiunde.

1 Par groffue slidne Hørgars Lagen.

1 gamelt Blaagars Lagen.

1 rød Hue.

1 hengele Klede.

2 knyde Klæder.

2 Halssklæde.

2 leen Hatte.

3 Fods Klæde.

1 Hand Klæde.

3 Sercke.

ij Fadeburet

Dette bleff antuortet Oluff Schr[iver] Byfogden att giffue fattige och husarme Folk i Guds Naffn.

Hvor meget kan Kulturhistorikeren ikke læse ud af dette ene Eksempel. For det første meddeler det om en hidtil ukendt Trolddomsproces kun 20 Aar efter Reformationen, tilmed ude paa Landet, men dernæst giver det os et Blik ind i en Gadehusmands Kones tarvelige Bolig. Hvad hendes Indtægtskilder (foruden Trolddommen) har været, viser de 11 Lispund Honning og de 2 Køer, men den gamle Vogn uden Fjæl tyder unægtelig paa Fattigdom. Hendes Klædedragt har aabenbart været hendes Stolthed, Kaabe, Kjortel, Hue, Linhatte, Særke, »Klæder« i Mængde tyder derpaa, selv om de maaske ligesom Sengeklæderne var gamle og slidte. Interessantest er det dog at se Indholdet af hendes Seng, her optræder ikke mindre end

3 Lagner, hvad der viser, at man allerede i Midten af det 16. Aarhundrede kendte og brugte dem hos Almuen paa Landet. Den almindelige Opfattelse er ellers, at denne Skik først langt senere trængte ind hos Bondestanden og endnu ved Aar 1600 kun var i Brug hos Adelen og andre fornemme Personer¹⁾.

Til Lensregnskaberne slutter sig de saakaldte *Skattemandtal* eller *Registre* over Indtægten af de ekstraordinære Skatter, der næsten aarligt paalagdes. I disse Mandtal finder vi By for By en Fortegnelse over de enkelte Bønder og andre paa Landet bosiddende skattepligtige Personer: Møllere, Haandværkere, Tjenestedrenge osv. De findes i næsten fuldstændige Rækker fra Tiden omkring 1610²⁾, men tillige findes en Del ældre fra Tiden baade før og efter Reformationen, af hvilke navnlig det fra Kronborg Len 1546 er værd at bemærke, da det giver yderst interessante Oplysninger om Selvejerbønderne i Nordsjælland. Ifølge dette fandtes der i Holbo Herred 64, i Try Herred 2 og paa Hveen 47 jordegne Bønder (af de sidste sad 14 paa hele og 33 paa halve Gaarde); da der et halvt Aarhundrede senere ikke fandtes en eneste, maa Kronen i Mellemtiden have tilkøbt sig Ejendomsretten til deres Gaarde.

Gennemgaaende er Materialet for det 16. Aarhundredes Vedkommende dog i høj Grad brudstykkeagtigt, for Tiden 1610—1650 er det derimod som ovenfor nævnt, næsten fuldstændigt bevaret og, engang udnyttet, vil det i høj Grad kunne udfylde vort Kendskab til Landboforholdene. I tabellarisk Form meddeles her Indholdet af et enkelt Mandtal, valgt i Flæng ud af de mange Hundretle, nemlig det fra Nyborg Len 1611.

Enhver af Rubrikerne i omstaaende Tabel giver Stof til historiske Betragtninger, af hvilke dog blot et Par enkelte skal fremføres her for at vise, hvor meget de tørre Tal kan lære os. Af jordegne Bønder findes der kun 28 paa Taasinge. Allerede i 1831 oplyste P. V. Jacobsen³⁾, at det var meget alminde-

¹⁾ Jfr. Troels-Lund: *Dagligt Liv i Norden*, 2. Udg. S. 128.

²⁾ Jfr. Fridericia i *Historisk Tidsskrift* 6. R. II S. 533.

³⁾ *Juridisk Tidsskrift* XVIII, S. 226 ff.

	Vind- ding Herr.	Gudne Herr.	Sunds Herr.	Salling Herr.	Hinds- holm	Taae- sing	Lyo	De a. Smaa- oer	i alt
Jordegne Bønder	55	75 ¹ / ₂	57 ¹ / ₂	15	1	28	—	—	232
Fæstebønder	418	223 ¹ / ₂	212	504	101 ¹ / ₂	126 ¹ / ₂	24	55	1664 ¹ / ₂
Ugedagsm. til Nyborg.	20	—	—	—	—	—	—	—	20
Husmænd og Indester.	124	100	77	144	20	24	5	39	533
Møllere med Avl	5	2	3	4	—	—	—	—	14
— uden Avl.	2	3	1	8	—	—	—	—	14
Embedsfolk ¹⁾ med Avl	—	—	—	—	1	—	—	—	1
— uden Avl	14	6	2	20	2	5	—	—	49
Tjenestedrenge paa fuld									
Løn.	279	123	116	320	80	57	13	39	1027
— paa halv									
Løn.	118	70	75	65	41	31	9	14	429
Teglbrændere	—	3	—	—	—	—	—	—	3
Pebersvende	—	—	—	1	1	—	—	—	2

ligt, at Kronen ved Mageskifte med en Adelsmand overdrog denne sin Rettighed i jordegent Bøndergods og samtidig gav ham Tilladelse til at tilkøbe sig Ejendomsretten, og han knyttede hertil den Bemærkning, at Følgen vistnok i Almindelighed blev den, at Adelsmanden afkøbte Bonden Gaarden og gjorde ham til sin Fæster. Herpaa har vi her et yderst oplysende Eksempel, idet Frederik II i 1573 overdrog Erik Rosenkrans sin og Kronens Rettighed i 198 jordegne Bøndergaarde med den ovennævnte Tilladelse²⁾; naar der nu, ikke 40 Aar senere, kun fandtes 28 Selvejere paa Øen, viser dette, i hvor høj Grad Tilladelsen er blevet benyttet. At det er gaet bedre i andre Tilfælde, er næppe tænkeligt, men kun en Gennemgang af Skattemandtallene sammenholdt med Overdragelsedokumenterne vilde kunne vise dette i Einzelheder.

Interessant er det store Antal af Gadehusmænd og Indestmænd, der viser, hvorledes der ved Siden af og udenfor de egentlige Bønder har været et meget stort helt eller næsten

¹⁾ 3: Haandværkere.

²⁾ Kronens Skoder I, S. 138.

jordløst Landproletariat, i Antal omkring en Fjerdedel af Jordbrugerne. Er Forholdet et lignende i det øvrige Danmark, vil det sige, at Husenes Antal har været omkring 20 000, som maaske har rummet en Befolkning af henved 100 000 Mennesker, hvortil endda maa lægges »Embedsfolk«, Pebersvende m. fl. og deres Familjer. Ogsaa Tjenestedrengenes Antal virker overraskende stort. Det synes at vise, at man næsten paa hver Gaard har holdt mandligt Tyende. Hvorledes dette Forhold har udviklet sig gennem Tiderne, var vel en Undersøgelse værd; ikke mindst vor Opfattelse af Hoveriet maa paavirkes af, om Bonden ved Hoverarbejdet kunde sende sit Tyende og selv blive hjemme ved Bedriften¹⁾.

Vender vi os fra disse Bemærkninger over et enkelt Skattemandtal til en Betragtning af dem i Almindelighed, kan der nævnes flere Spørgsmaal, der ved deres Hjælp kan klares. Om Studiet af Stednavne, gammel Navneskik, Personalhistorie og Selvejernes Antal er tidligere talt, og paa disse Omraader kan Mandtallene ofte støtte vore Undersøgelser; i enkelte andre Henseender giver de os bedre Oplysninger end Lensregnskaberne, hvad vi har set ved det ovennævnte Eksempel. Ogsaa Landhaandværket oplyses herigennem, idet »Embedsmanden« ofte kun kaldes ved sit Fornavn og karakteriseres ved et efterhængt Navn, der angiver hans Stilling (Jep Skræder, Peder Skomager)²⁾. Om Gaardenes Antal og Skatteevne og Antallet af de øde Gaarde bringer Mandtallene nye og interessante Oplysninger³⁾, men i Almindelighed frembyder de dog langtfra et saa afvekslende og rigt Stof som de egentlige Lensregnskaber.

Da Lenene ved Enevældens Indførelse afløstes af Amter, blev Lensregnskaberne erstattede af Amtsregnskaber af en noget lignende Karakter. Ogsaa disse er selvsagt en Førsterangs Kilde til vor indre Historie, men deres Værdi formindskes noget ved,

¹⁾ En Del af Tjenestedrengene kaldes »Præstesvende« og maa vel nærmest opfattes som Bestyrere af Præstegaardens Jordbrug.

²⁾ Man maa dog erindre, at et saadant Navn kan betegne en tidligere Stilling eller være et Slægtsnavn.

³⁾ Jfr. herom Fridericia i Historisk Tidsskrift 6. R. II.

at der fra deres Tid findes en Mængde andre ypperlige Kilder; man behøver blot at nævne Kirkebøger og Matrikler. Men for Tiden før 1660, til hvilken vort Kendskab ellers ofte er saa brudstykkeagtigt, frembyder Lenenes Jordebøger, Regnskaber og Skattemandtal et saa rigt Stof, at man maa haabe, vore Lokalhistorikere i langt højere Grad end hidtil vil inddrage dem i Undersøgelserne.

NATIONALMUSEETS ANDEN AFDELING.

VIRKSOMHED I FINANSAARET 1914—15.

Som en mer end hundredaarig Institution ejer Nationalmuseet en kulturhistorisk Samling, der paa adskillige Omraader ikke tiltrænger Forøgelse, og i mangfoldige Tilfælde har Museet derfor let ved at lade sin egen Samlertrang vige til Fordel for Ønskerne om at bevare Fortidsminderne paa deres Hjemegn eller paa deres oprindelige Plads. Men som en videnskabelig Samling, der skal søge at give et fyldigt Billede af vor Fortids Kultur, maa det dog nødvendigvis skaffe sig Forøgelser. Efterhaanden som Forskningen skrider fremad, viser der sig nye, hidtil upaaagtede Mangler i Samlingen, som maa udfyldes, hvis Museet skal naa sit Maal. Pengemidlerne hertil er kun smaa; de har ikke fulgt med Prisstigningen paa Antikvitetsmarkedet, og ofte synes det maaske, at de nye Erhvervelser er ret ubetydelige i Forhold til de Skatte, som Museet fra gammel Tid sidder inde med; men lidt efter lidt afrunder de dog Samlingen og gør den stedse mere instruktiv.

Ifølge den ældgamle *Danefæ*-Lov om jordfundet Ædelmetal har Museet 1914—15 modtaget flere Smaating, en smuk, gotisk Guldfigerring fra Rømersgaards Mark i Vestermarie Sogn paa Bornholm, en søndret Guldfigerring, funden i Gaarden Dyrstenshøjs Staldbrolægning (Klemensker Sogn, Bornholm), et Salmebogsspænde af Sølv fra Nicolai Kirketomt i København